

ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Виходить 4 рази на рік

№ 3/2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

ФУРДИЧКО ОРЕСТ ІВАНОВИЧ

д.е.н., д.с.-г.н., професор, академік НААН

Заступник головного редактора

Шкуратов Олексій Іванович

д.е.н., с.н.с.

Відповідальний секретар

Височанська Марія Ярославівна

к.е.н.

- Алекнавічюс Пранас Юозович** • д.соц.н., професор
Булигін Сергій Юрійович • д.с.-г.н., професор, академік НААН
Буркинський Борис Володимирович • д.е.н., професор, академік НАН України
Гесць Валерій Михайлович • д.е.н., професор, академік НАН України
Грановська Людмила Миколаївна • д.е.н., професор
Гуцуляк Григорій Дмитрович • д.е.н., професор, чл.-кор. НААН
Добряк Дмитро Семенович • д.е.н., професор, чл.-кор. НААН
Дребот Оксана Іванівна • д.е.н., професор, чл.-кор. НААН
Жан-Крістоф Крол • д.е.н., професор
Жук Валерій Миколайович • д.е.н., професор, академік НААН
Зіновчук Наталія Василівна • д.е.н., професор
Йошіхіко Окабе • д.е.н., професор
Ковалів Олександр Іванович • д.е.н., с.н.с.
Колмиков Андрій Васильович • д.е.н., доцент
Ковальські Анджей • д.е.н., професор
Лицур Ігор Миколайович • д.е.н., професор
Лупенко Юрій Олексійович • д.е.н., професор, академік НААН
Мішенін Євген Васильович • д.е.н., професор
Моклячук Лідія Іванівна • д.с.-г.н., професор
Накамура Тору • д.е.н., професор
Пітюлич Михайло Іванович • д.е.н., професор
Скидан Олег Васильович • д.е.н., професор
Собчик Вікторія • д.с.-г.н., професор
Стадник Анатолій Петрович • д.с.-г.н., професор
Тараріко Олександр Григорович • д.с.-г.н., професор, академік НААН
Шерстобоева Олена Володимирівна • д.с.-г.н., професор
Шершун Микола Харитонович • д.е.н., доцент

Засновники:

Інститут агроекології і природокористування НААН

ТОВ «Екоінвестком»

*Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 18960-7750 Р від 29.05.2012*

Видавець:

ТОВ «Екоінвестком»

*Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 4293 від 02.04.2012*

Адреса редакції:

03143, м. Київ, вул. Метрологічна, 12

тел./факс: (044) 526-33-36

www.natureus.org.ua

e-mail: nature_us@ukr.net

Журнал включено

*до Переліку наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІЧНИХ (наказ МОН України № 1411 від 10.10.2013 р.)
та СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК
(наказ МОН України № 463 від 25.04.2013 р.)*

Журнал включено

**до міжнародних інформаційних та наукометричних баз:
RePEc, Research Bible, РИНЦ,
Advanced Science Index, Polska Bibliographia Naukowa**

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Інституту агроекології
і природокористування НААН
(протокол № 8 від 19.09.2018 р.)*

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.

Підписано до друку 27.09.2018 р. Формат 60×84/8. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 8,13. Наклад 300 прим. Зам. № ЗП-02-18.

Оригінал-макет та друк ТОВ «ДІА». 03022, Київ-22, вул. Васильківська, 45

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Ступень Н.М. Напрями збалансованого розвитку туризму в природогосподарській системі рекреаційних територій.....	5
Милованов Є.В. Історія становлення концепції Organic 3.0 та перспективи її подальшого розвитку в Україні.....	15
Мудрак Г.В. Особливості природокористування в межах Дністровського широтно- меридіонального екокоридору.....	26
Баран О.Р. Методичні засади оцінки ефективності агrolандшафтної організації території сільськогосподарських підприємств.....	33

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Скрипчук П.М., Тиновець С.В., Филипенко В.С., Тиновець І.В. Проблеми та перспективи розвитку органічного землеробства в Прип'ятському Поліссі Республіки Білорусь.....	40
Чугрій Н.А., Чугрій Г.А. Екологічний облік: передумови та перспективи впровадження на підприємствах України.....	50
Судук О.Ю. Методологія оцінки споживання віртуальної води з урахуванням особливостей органічного виробництва.....	57
Дрогомирецька Л.Ф. Сталий розвиток сільських територіальних громад: теоретичні аспекти.....	66

ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Коноваленко Л.І., Вінюков О.О., Бондарева О.Б. Особливості накопичення фтору у ґрунті і рослинах у зоні впливу техногенезу.....	73
Вовкодав Г.М. Оцінювання якості водних ресурсів (на прикладі річки Чорний Ташлик).....	81
Дудкіна А.П. Дослідження субстратів шахтної породи на териконах Донбасу для їх сільськогосподарської рекультивациі.....	88

THEORY AND PRACTICE OF NATURE USING

Stupen N.M. Directions of balanced tourism development in the natural system of recreational areas.....	5
Milovanov E.V. History of concept of organic 3.0 and prospects for its future development in Ukraine.....	15
Mudrak H.V. Features of natural use in the Dnistrian wide-meridian ecocorridor.....	26
Baran O.R. Methodological bases of estimation of efficiency of agro-landscape organization on the territory of the agricultural enterprises.....	33

ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

Skrypchuk P.M., Tynovets S.V., Filipenkoasiliy V.S., Tynovets I.V. Problems and prospects of the development of organic farming in Pripjat Polesia of the Republic Of Belarus.....	40
Chugrii N.A., Chugrii H.A. Ecological account: background and necessary implementation on enterprises of Ukraine.....	50
Suduk O.Yu. Methodology of evaluating the consumption of virtual water considering the features of organic production.....	57
Drohomyretska L.F. Sustainable development of rural territorial communities: theoretical aspects.....	66

PROTECTION OF ENVIRONMENT

Konovalenko L.I., Vinyukov O.O., Bondareva O.B. Peculiarities of storage of fluorine in soil and plants in the zone of the influence of techno- genesis.....	73
Vovkodav G.M. Quality assessment of water resources (for example Chornyi Tshlyk River).....	81
Dudkina A.P. Investigation of substrates of mine rocks on the terricons of the Donbass for their agricultural recultivation.....	88

Тимошенко Л.М.

Особливості водоутримної здатності
листового апарату дендрофітів
в умовах урбосередовища..... 98

ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ**Добряк Д.С., Шкуратов О.І., Євсюков Т.О.,
Скляр Ю.Л.**

Наукові основи еколого-економічного
вивчення земельних ресурсів..... 106

Чудовська В.А.

Еколого-економічний механізм захисту
сільськогосподарських земель
від деградаційних процесів..... 113

Ступень Р.М.

Формування еколого-економічного механізму
ринкового обігу земель сільськогосподарського
призначення..... 124

Грещук Г.І.

Інформаційне забезпечення землевпорядку-
вання у сільському господарстві 133

Tymoshenko L.M.

Features water-holding capacity
leaf apparatus dendrophites in urban
environment 98

LAND USING**Dobriak D.S., Shkuratov O.I., Yevsiukov T.O.,
Skliar Yu.L.**

Scientific basis of ecological and economic
study of land resources 106

Chudovska V.A.

Ecological and economic mechanism
for protection of agricultural lands from
the degradation processes..... 113

Stupen R.M.

Formation of ecological and economic
mechanism of the market turnover
of agricultural land 124

Hreshchuk H.I.

Information support of land management
in agriculture 133

УДК 911.5(477.43/44)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В МЕЖАХ ДНІСТРОВСЬКОГО ШИРОТНО-МЕРИДІОНАЛЬНОГО ЕКОКОРИДОРУ

Г.В. Мудрак

кандидат географічних наук

Вінницький національний аграрний університет
(Україна, м. Вінниця; e-mail: galina170971@ukr.net)

На основі науково-методичних підходів і власних польових досліджень розглянуто особливості природокористування в межах Дністровського широтно-меридіонального екокоридору регіональної екомережі Поділля. Наведено детальну характеристику і проведено функціонально-просторовий аналіз цієї сполучної території національного рівня. Обґрунтовано, що вжиття запропонованих автором заходів надасть змогу оптимізувати функціонально-просторову структуру Дністровського широтно-меридіонального екокоридору в структурі екомережі, яка стане базовим інструментом реалізації стратегії збалансованого розвитку регіону. Своєю чергою дасть можливість зберегти і відтворити раритетне біорізноманіття, унікальні й репрезентативні ландшафти з різноманітною флорою і фауною, здійснити ренатуралізацію фрагментованого біогеоценологічного покриву, раціонально використовувати природно-ресурсний потенціал, провести оптимізацію землекористування, створити умови для екологічно безпечного виробництва сільськогосподарської продукції, стабілізувати екологічну рівновагу в регіоні, поліпшити стан навколишнього природного середовища, зменшити антропогенне навантаження на екосистеми, забезпечити сезонні міграції, генетичний обмін між різними локальними популяціями, сприяти розвитку екологічного туризму, проводити природоохоронну й еколого-просвітницьку роботу серед місцевого населення.

Ключові слова: біотичне і ландшафтне різноманіття, екокоридор, регіональна екомережа, збалансований розвиток, Поділля.

.....

Постановка проблеми. Теоретичне обґрунтування, науково-методична розробка та розв'язання проблем охорони, збереження й відтворення ландшафтно-біотичного різноманіття є актуальним і важливим завданням для створення і реалізації екомережі, аналізу її територіальної структури, оптимізації землекористування, формування стратегії збалансованого розвитку будь-якого регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні фундаментальні дослідження особливостей природокористування у межах Дністровського широтно-меридіонального екокоридору як структурного елементу екомережі Поділля широко висвітлено в соціологічній науці. Серед відомих науковців, які зробили вагомий внесок у вивчення цих проблем, слід відзначити Я. Олійника [1], Л. Любінську [2], М. Матвеева [2], О. Мудрака [3, 4], Л. Царика [5, 7, 9], Ю. Шеляг-Сосонка [8] та ін. Їх теоретико-методологічні й практичні надбання наразі широко використовуються у звітах і доповідях департаментів агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької та Хмельницької ОДА, управлінні екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА. Їх наукові праці послужили теоретико-методологічною базою дослідження і на-

дали змогу виявити низку проблем у теорії та практиці формування регіональної екомережі та відзначити особливості природокористування в межах сполучних територій різного рівня.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний обсяг теоретичних і методологічних досліджень, низка питань щодо організаційно-економічного забезпечення збалансованого природокористування у межах екокоридорів регіональної екомережі Поділля досі залишаються мало опрацьованими. Дослідження особливостей природокористування у межах екокоридорів національного, регіонального і локального рівнів, характеристики екологічних загроз і ризиків, формування стратегії збалансованого розвитку Подільського регіону з урахуванням ринкових трансформацій також потребують значної уваги науковців.

Мета роботи — запропонувати комплекс заходів з оптимізації функціонально-просторової структури Дністровського широтно-меридіонального екокоридору в структурі регіональної екомережі Поділля.

Матеріали та методи. *Об'єкт дослідження* — особливості природокористування у межах Дністровського широтно-меридіонального

екокоридору регіональної екомережі Поділля. *Предмет дослідження* — ландшафтно-біотичне різноманіття Дністровського широтно-меридіонального екокоридору в структурі регіональної екомережі. *Використано* реєстр природно-заповідного фонду Тернопільської, Хмельницької і Вінницької областей, визначники і довідники видів рослин і тварин, Червону і Зелену книги України, перелік регіонально рідкісних видів, методичні рекомендації щодо формування схеми регіональної екомережі і заходи з її реалізації [5, 7–11].

Методи досліджень — описові, системні, історичні, статистичні, аналітичні, камеральні, біоіндикаційні, картографічні, польові (рекогносцирувальні, детально-маршрутні), морфометричні, ретроспективного аналізу, порівняльні, прогнози.

Викладення основного матеріалу. Екомережа — єдина природно-територіальна система, призначення якої — забезпечити екосистемну цілісність, ценотичну повноцінність, біоландшафтну репрезентативність через поєднання об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони довкілля, раціонального природокористування, соціально-економічну користь для місцевого населення й екологічного оздоровлення території [6]. Ці елементи у своїй неперервній єдності створюють екомережу, яка функціонально має об'єднати осередки біотичного і ландшафтного різноманіття в єдину просторово-територіальну систему.

Дністровський широтно-меридіональний екокоридор

Загальна характеристика. Вказаний екокоридор розміщується в долині р. Дністер і її лівих приток. Він відіграє важливу поєднувальну функцію між Поділлям, Прикарпаттям і Покуттям. У деяких місцях його ширина сягає 10 км, а у найвужчих місцях він набуває форм каньйоноподібної долини, завширшки до 500 м. Екокоридор виконує функції міграційних шляхів між природними ядрами Подільсько-Прикарпатської і Опільсько-Покутської частин. Призначенням цього коридору є збереження букових, грабово-дубових, звичайно- і скельно-дубових лісів, справжніх і остепнених сучодільних лук та лучних степів [3, 7, 9].

Флора. Схили Дністровської долини поросли лісовою, лучною, степовою та наскельно-степовою рослинністю, що має перехідні риси від бореальної до понтичної і у поєднанні з русловою частиною є надійним шляхом міграції біоти. У межах екокоридору зростає 1543 види вищих судинних рослин, що належать до 676 родів, 124 родин. Найбільше видів харак-

теризується центральноєвропейським типом поширення, за ним — бореального голарктичного й палеоарктичного типів, далі середземноморського і степового понтичного, а саме: 30 — ендемічні, 40 — реліктові, 26 — погранично-ареальні, 40 — диз'юнктивно-ареальні види. Особливо охоронними видами, що внесені до Додатка I Бернської конвенції, є змієголовник австрійський, рябчик гірський, сон великий, шиверекія подільська, зозуліни черевички справжні. До Європейського червоного списку внесено 6 видів рослин: зіновать — Блоцького, подільську, білу, шавлію кременецьку, відкасник осотоподібний, шиверекію подільську. До Червоної книги України внесено 60 видів рослин, 149 видів є регіонально рідкісними [1, 2, 4].

Фауна налічує близько 350 видів хребетних: з них 70 видів — ссавці, 50 — риби, 11 — амфібії, 10 — плазуни, 214 — птахи. Безхребетні є найчисельнішими й остаточно не вивчені, але відомо їх близько 700 видів (лише лепідоптерофауна налічує 194 види, що належать до 14 родин). До Червоної книги України внесено 80 видів фауни, з них — 14 ссавці, 26 — птахи, 40 — комахи (у т. ч. 18 видів метеликів: 3 види до Європейського червоного списку, 14 — регіонально рідкісні, 3 — до II-го Додатка Бернської конвенції). До Європейського червоного списку внесено 21 вид, до Додатка II Бернської конвенції — 180 видів тварин. Два об'єкти «Бакотська затока» (1590 га), «Пониззя річки Смотрич» (1480 га) є водно-болотними угіддями міжнародного значення, що відіграють важливу роль у збереженні ландшафтно-біотичного різноманіття басейну р. Дністер, особливо як середовища існування водоплавних птахів. Наразі на розгляд подано ще один об'єкт — «Долину річки Дністер», який планують ввести до категорії водно-болотних угідь міжнародного значення [1, 2].

Особливості землекористування. Зважаючи на особливості структури землекористування долину Дністра можна поділити на такі частини: 1) від с. Устя-Зелене до с. Стигла, у межах Монастирського р-ну. Цей відрізок характеризується переважанням лук, пасовищ, чагарників над лісовою рослинністю, значною часткою забудованих і розораних земель. Мозаїчність ландшафтів цієї частини долини Дністра зумовлено високим рівнем їх освоєності і антропогенним перетворенням; 2) від с. Стигла Монастирського р-ну до с. Зелений Гай Заліщицького р-ну, характеризується оптимальною структурою землекористування, домінантне положення в якій займають лісові масиви штучного походження з фрагментами лучно-степової, чагарникової рослинності. Се-

литебні ландшафти розміщуються за межами Дністровського каньйона, а крутосхили поросли природною рослинністю; 3) від с. Зелений Гай Заліщицького р-ну до гирла р. Збруч (с. Окопи Борщівського р-ну), має особливу освоєність дністровської долини. Природна рослинність трапляється тільки на крутосхилах («стінках»). Значну частину земель займають рілля, виноградники, сади, подекуди агроценози тютюну, у населених пунктах розвивається тепличне господарство. Особливістю приватного сектора є вирощування ранніх овочевих, ягідних культур, садівництво і виноградарство, які потребують використання пестицидів, що неминуче спричиняє забруднення довкілля [7]; 4) від гирла р. Збруч до гирла р. Ущиця (поблизу м. Стара Ущиця Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.), вирізняється ділянка негативними процесами: ерозією крутосхилів (табл. 1), значним рекреаційним навантаженням, використанням пестицидів для обробітки агроценозів. Сюди входить частина долини Дністра, що є складовою національного природного парку (НПП) «Подільські Товтри» і, одночасно, ключовою і сполучною територією екомережі Поділля. Це найбільш унікальна ділянка, що різнилась різноманіттям природи й історико-культурної спадщини [2–3]; 5) від гирла р. Ущиця до гирла р. Матерка (межа з Вінницькою обл.), займає меліоровані схили р. Ущиця і Дністровського водосховища, де розміщуються фітоценози культур сосни чорної, та звичайної. На широких терасах збереглася степова рослинність, сформована рідкісними угрупованнями ковили волосистої і пірчастої. Серед рідкісної флори — види Червоної книги України: зіновать біла, сон чорніючий; кальцепетрофітні синузії репрезентують волошка Маршалла, цибуля подільська. На цій ділянці екологічного коридору спостерігається зменшення частки лісів, заповідних територій та збільшення частки луків; 6) від гирла р. Ма-

терка до греблі Дністровського водосховища, площею 312 га у межах Вінницької обл. і біля с. Жван Мурованокуруловецького р-ну. Найбільшу площу в ньому займають протиерозійні насадження на схилах Дністра, меншу — ділянки природного лісу в балках, які впадають у Дністер. На освітленіших ділянках схилів серед ерозійних насаджень місцями збереглися залишки степових ділянок. На ділянках з протиерозійними насадженнями переважають культури штучного походження, представлені, здебільшого, сосною австрійською (чорною), дещо менше — сосною звичайною, місцями — робінією (акацією білою), лохом; природного походження — ділянки дубово-грабового лісу, віком 60–90 років з домішкою клена гостролистого, груші дикої, черешні, явора, свидни. В нижній частині схилу зростають молоді культури дуба і липи, майже без трав'яного покриву. Культури сосни нині ще не зімкнені, в таких місцях покращені умови освітлення, що сприяє утворенню своєрідних галявин. Тут відновлюється степовий травостій, трапляються і лучно-степові види. Ця ділянка вирізняється високим ступенем господарського освоєння території; 7) від греблі Дністровського водосховища (площею 147 га) до гирла р. Вільшанка поблизу с. Велика Кісниця Ямпільського р-ну, вирізняється фіторізноманіттям степових і лучних ділянок, флористичний склад яких налучує близько 200 видів вищих судинних рослин, і різноманіттям авіафауни. На ділянці долини р. Дністер від с. Нагоряни Могилів-Подільського р-ну до с. Велика Кісниця Ямпільського р-ну проходить державний кордон з Республікою Молдова. Тому структурні елементи регіональної екомережі Поділля повинні виконувати функції контактних «вузлів» з екомережею цієї країни. Оптимізаційним заходом у цьому аспекті для Дністровського широтно-меридіонального екокоридору є створення спільно з Республікою Молдова трансбіосферного

Таблиця 1

Нормативи і оцінка ерозійної небезпеки у межах НПП «Подільські Товтри»

Показники	Для НПП «Подільські Товтри»	Характеристика ерозійної небезпеки				
		відсутня	слабка	помітна	сильна	катастрофічна
Розораність території, %	58–67	<40	40–45	45–50	50–60	>60
Еродованість ріллі, %	15–19	<20	21–30	31–40	41–50	>50
Співвідношення площі ріллі і екостабілізаційних угідь	7–12	<1	1–1,3	1,3–1,7	1,7–3	>3
Розораність земель на схилах >20°	26–45	<20	21–30	31–40	41–50	>50

резервату «Дністровський каньйон» площею 250 тис. га, що надасть змогу зберегти унікальне біоландшафтне різноманіття, репрезентувати Подільське біосферне природне ядро під час формування національної екомережі [3].

Отже, у структурі землекористування Дністровського широтно-меридіонального екокоридору переважає лісова, лучно-степова, чагарникова, водно-болотна рослинність, якою зайнято 58,6% території, 36 — орними угіддями, 5,4% — дорогами і населеними пунктами (табл. 2) [3, 7].

Особливістю екокоридору є насиченість його заповідними об'єктами і територіями. Так, у межах долини Дністра заповідано 14 крутосхилів з унікальною наскельно-степовою рослинністю, багатою на реліктові й ендемічні види, низка геологічних відслонень (Трубчинське, Китайгородське відслонення силуру), фрагменти пралісів, кілька десятків вікових, екзотичних і плюсових дерев. Особливо цінні види рослин охороняються в ботанічних заказниках загальнодержавного значення: «Урочище «Криве», «Жижава», «Обіжева». Нині на Дністровських крутосхилах зростає 65 видів рідкісних рослин, зокрема: а) рослини, занесені до Червоної книги України — 21 вид; б) рослини, занесені до Європейського червоного списку — 2; в) рослини, занесені до Бернської конвенції — 2; г) регіонально рідкісні — 43 види [3, 5].

Однак саме флора екокоридору зазнала найбільшої втрати. Так наприклад, унаслідок високої розорюваності сільськогосподарських угідь (80–90%), окультуреності ландшафтів, урбанізації, осушення болотних масивів, залісення природних лісових галявин, задернілих Дністровських схилів без урахування наявності цінних видів рослин і тварин, а також екстенсивних методів заготівлі лікарської сировини (в минулому) та масового збирання для продажу місцевим населенням червонокнижних рослин — підсніжників, шафрану, пролісків та інших — призвело до повного знищення на деяких ділянках популяцій флори і фауни. Ще у 30-х роках ХХ ст. спостерігався наступ деревно-чагарникових порід на флору степових ділянок Дністровського каньйону, розташованих у лісах або між ділянками лісу. Інтенсивність заростання флори Дністровських схилів і стінок з кожним роком посилюється [7].

Близько 250 видів вищих судинних рослин і понад 50 видів тварин Дністровського широтно-меридіонального екокоридору нині перебувають на межі зникнення. Тому новостворений трансбіосферний резерват «Дністровський каньйон» потребував зміни акцентів господарювання в напрямі еколого-безпечного сільського господарства (органічного землеробства), розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури, виділення місць для кемпінгів,

Таблиця 2

Структура земельних угідь у межах Дністровського екокоридору, %

Відтинки екокоридору	Частка земель			
	Під водою	Під луками	Під лісовою рослинністю	Під населеними пунктами, дорогами, орними землями
<i>Західне Поділля (Тернопільська обл.)</i>				
с. Устя-Зелене — с. Стигла	16,6	18,2	18,6	46,6
с. Стигла — с. Зелений Гай	17,2	24,8	24,5	33,5
с. Зелений Гай — гирло р. Збруч	18,3	28,2	20,4	33,1
<i>Центральне Поділля (Хмельницька обл.)</i>				
Гирло р. Збруч — гирло р. Ущиця	22,1	20,9	16	41
Гирло р. Ущиця — гирло р. Матерка	21,3	19,6	17,9	41,2
<i>Східне Поділля (Вінницька обл.)</i>				
Гирло р. Матерка — гребля Дністровського водосховища	23,3	19,7	16,8	40,2
Гребля Дністровського водосховища — гирло р. Вільшанка	16,6	15,9	13,4	54,1
Загалом, у межах екокоридору	19,3	21,1	18,2	41,4

готелів, мотелів, зміни традиційної агропромислової спеціалізації на туристично-рекреаційну. Насамперед, потрібно передбачити [12–14]: 1) відповідні заходи із захисту аборигенної, первісної флори у каньйоні; 2) запроєктувати екологічні стежки; 3) зони для масового відпочинку; 4) зони для зеленого туризму на базі населених пунктів, що розташовані у прибережній смузі, і для любительської рибалки — це 1–2 кілометрові берегові смуги; 5) зони спокою — долинно-річкового екокоридору Дністра; 6) зони для заповідних об'єктів; 7) експлуатаційні зони для різних потреб.

Для Дністровського широтно-меридіонального екокоридору у межах Поділля характерними є такі ландшафти: високі Дністровські тераси, розчленовані долинами, врізаними в палеозойські відклади, з сірими і темно-сірими лісовими ґрунтами, чорноземами глибокими, з грабовими дібровами [3, 7], які широко використовуються для туристсько-рекреаційних потреб. Так, у межах НПП «Дністровський каньйон» виділено зони масового відпочинку і оздоровлення в околицях сіл Коропець, Устечко, Касперівці, Окопи, смт Мельниця-Подільська, м. Заліщики. У межах національного природного парку «Подільські Товтри» зона регульованої і стаціонарної рекреації налічує 20897,7 га, що становить 7,55% від загальної площі парку. В майбутньому її планують розширити, збільшивши до 21879,1 га — 7,9% від площі парку [2].

У межах Поділля до складу Дністровського широтно-меридіонального екокоридору входить 114 заповідних об'єктів загальною площею 20236,74 га. Особливу цінність становить біоландшафтне різноманіття таких природних ядер: Берем'янсько-Шутроминське у складі «Урочища «Заліщицька діброва» в Шутроминцях, берегової діброви в Шутроминцях, Хмелівської й Берем'янської стінок із наскельно-степовою рослинністю, низки відслонень із рідкісною рослинністю; Заліщицьке у складі державних ботанічних заказників «Жижавського», «Обіжевського», «Урочище «Криве», Касперівського ландшафтного заказника, ботанічних заказників місцевого зна-

чення «Урочище «Каштелянка», «Синьків», «Урочище «Вівошів», «Урочище «Бубнівка», іхтіологічних заказників місцевого значення «Касперівсько-Городоцький», «Городоцько-Добровлянський»; «Шупарське» у складі Шупарського ботанічного заказника державного значення, ботанічного заказника місцевого значення «Королівський», пам'ятки природи державного значення «Урочище «Глоди», пам'яток природи місцевого значення «Шупарські бучини» (№1, 2, 3); Хмельницько-Товтрове у складі національного природного парку «Подільські Товтри»; Панівецьке у складі ботанічного заказника державного значення «Панівецька дача»; Циківське у складі ландшафтних заказників державного значення «Циківський» і «Сокіл»; Новоушицьке у складі ландшафтних заказників місцевого значення «Калюський» і «Дністровський»; Наддністрянське у складі заказників місцевого значення «Дністер», «Наддністрянський»; Дністерське у складі регіонального ландшафтного парку «Дністер». Входяження річкової долини до складу НПП «Дністровський каньйон», «Подільські Товтри», регіональних ландшафтних парків «Дністер» і «Мурафа» потребує наукового обґрунтування функціонування Дністровського широтно-меридіонального екокоридору й перспективу формування на його основі повноцінного міграційного шляху національного рівня [3, 7, 9].

Висновки. Для ефективного функціонування Дністровського широтно-меридіонального екокоридору необхідно вжити комплекс заходів: 1) створити нові заповідні об'єкти й буферні зони навколо них; 2) провести оптимізацію землекористування; 3) виділити водоохоронні зони і прибережно-захисні смуги; 4) здійснити ренатуралізацію фрагментованого рослинного покриву (особливо для відновлювальних територій); 5) зменшити «туристичну ерозію»; 6) запровадити еколого-безпечне аграрне виробництво; 7) призупинити видобуток корисних копалин (особливо будівельних матеріалів); 8) впровадити ощадливий режим природокористування; 9) сприяти розвитку екологічного туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заповідними стежками Поділля: Путівник щодо цінностей природоохоронних територій Поділля / Керівник проекту проф. Я.Б. Олійник. К.: Ніка-Центр, 2010. 57 с.
2. Менеджмент екосистем природно-заповідних територій: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присв. 10-річчю створення Національного природного парку «Подільські Товтри». Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2006. 272 с.
3. Мудрак О.В. Збалансований розвиток екомережі Поділля: стан, проблеми, перспективи: монографія. Вінниця: СПД Гловацька Р.В., 2012. 914 с.
4. Мудрак О.В., Мудрак Г.В. Особливості збереження біорізноманіття Поділля: теорія і практика: монографія. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2013. 320 с.

5. Обґрунтування про необхідність створення національного природного парку «Дністровський каньйон» для збереження генофонду рослинного і тваринного світу та цінних об'єктів неживої природи: [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА. URL: <http://www.ecoternopil.gov.ua> (дата звернення: 07.08.2018).
6. Природоохоронне законодавство України: [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.08.2018).
7. Регіональна схема формування екологічної мережі Тернопільської області [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА. URL: <http://www.ecoternopil.gov.ua> (дата звернення: 03.08.2018).
8. Формування регіональних схем екомережі: методичні рекомендації / за ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонка. К.: Фітосоціоцентр, 2004. 71 с.
9. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем Поділля: концептуальні підходи, практична реалізація. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 320 с.
10. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.
11. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 600 с.
12. Ступень Н.М. Аналіз функціонування та перспектив розвитку курортно-рекреаційної галузі // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2018. № 1. С. 62–72.
13. Мудрак О. В. Організація та вдосконалення системи екологічного моніторингу заповідних територій Поділля // Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.5. С. 63–74.
14. Мудрак О.В. Особливості природокористування у межах південно-подільського екокоридору регіональної екомережі // Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.3. С. 57–63.

Інформація про автора

Мудрак Галина Василівна — кандидат географічних наук, доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища, Вінницький національний аграрний університет (Україна, 21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3; e-mail: galina170971@ukr.net).

H.V. Mudrak
Candidate of Geographical Sciences
Vinnytsia National Agrarian University
(Ukraine, Vinnytsya; e-mail: galina170971@ukr.net)

FEATURES OF NATURAL USE IN THE DNISTRIAN WIDE-MERIDIAN ECOCORRIDOR

On the basis of scientific methodological approaches and own field studies, the peculiarities of nature management within the limits of the Dniester pivot-meridional ecocorridor of the regional ecological network of Podillya are considered. A detailed description is given and a functional-spatial analysis of this connecting territory of the national level is carried out. It is substantiated that only the implementation of the measures proposed by the author will allow to optimize the functional and spatial structure of the Dniester wide-meridian ecocorridor in the structure of the ecological network, which will become the basic tool for realization of the strategy of balanced development of the region. This will allow preservation and reproduction of rare biodiversity, unique and representative landscapes with diverse flora and fauna, rerealization of fragmented biogeocoenotic cover, rational use of natural resource potential, optimization of land use, creation of conditions for ecologically safe production of agricultural products, stabilization of ecological balance in the region, improve the state of the environment, reduce the man-made load on the ecosystem we provide seasonal migration, genetic exchange between different local populations, contribute to the development of ecotourism, to conduct environmental and ecoeducational work among the local population.

Keywords: *biotic and landscape diversity, ecocorridor, regional ecological network, balanced development, Podillya.*

REFERENCES

1. Olijnyk, Ya.B. (Ed.). (2010). *Zapovidnyy stezhkamy Podillia. Putivnyk schodo tsinnostej pryrodookhoronnykh terytorij Podillia [Protected trails of Podillya. Guide to the values of the protected areas of Podillya]*. Kyiv: Nika-Tsentr. 57. (In Ukr.)
2. *Menedzhment ekosystem pryrodno-zapovidnykh terytorij. [Management of ecosystems of nature-protected areas]* (2006). Kam'ianets'-Podil's'kyj: Aksioma. 272. (In Ukr.)
3. Mudrak, O.V. (2012). *Zbalansovanyj rozvytok ekomerezhi Podillia: stan, problemy, perspektyvy: monohrafiia [Balanced development of Ecological Network of Podillya: state, problems, perspectives]*. Vinnytsia: SPD Hlavats'ka R.V. 914. (In Ukr.)

4. Mudrak, O.V. & Mudrak, H.V. (2013). *Osoblyvosti zberzhennia bioriznomanittia Podillia: teoriia i praktyka: [Features of biodiversity conservation in Podolia: theory and practice]*. Vinnytsia: Nilan-LTD. 320. (In Ukr.)
5. *Obgruntuvannya pro neobkhidnis't stvorennia natsional'noho pryrodnoho parku «Dnistrovs'kyi kan'yon» dlya zberzhennia henofondu roslynnoho i tvarynnoho svitu ta tsinnykh ob'yektiv nezhyvoyi pryrody [Substantiation of the necessity to create a national natural park «Dniester Canyon» for preservation of the gene pool of flora and fauna and valuable objects of inanimate nature]*. Official website of the Department of Ecology and Natural Resources of Ternopil OGA [Electronic source]. URL: <http://www.ecoternopil.gov.ua> (date of accesse: 07.08.2018).
6. *Pryrodoohoronne zakonodavstvo Ukrainy [Environmental protection legislation of Ukraine]*. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic source]. URL: <http://www.rada.gov.ua> (date of accesse: 05.08.2018).
7. *Rehional'na skhema formuvannya ekolohichnoyi merezhi Ternopil's'koyi oblasti [Regional scheme of formation of ecological network of Ternopil region]*. Official website of the Department of Ecology and Natural Resources of Ternopil OGA [Electronic source]. URL: <http://www.ecoternopil.gov.ua> (date of accesse: 03.08.2018).
8. Sheliah-Sosonko, Yu.R. (Ed.). (2004). *Formuvannya rehional'nykh skhem ekomerezhi [Formation of regional schemes of the ecological network]*. Kyiv: Fitosotsiotsentr. 71. (In Ukr.)
9. Tsaryk, L.P. (2009). *Heohrafichni zasady formuvannya i rozvytku pryrodoohoronnykh system Podillia: kontseptual'ni pidkhody, praktychna realizatsiia [Geographical principles of formation and development of nature protection systems of Podillia: conceptual approaches, practical realization]*. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky. 320. (In Ukr.)
10. Didukh, Ya.P. (Ed.). (2009). *Chervona knyha Ukrainy. Roslynnyj svit [The Red Book of Ukraine. Vegetable world]*. Kyiv: Hlobalkonsaltynh. 900. (In Ukr.)
11. Akimov, I.A. (Ed.). (2009). *Chervona knyha Ukrainy. Tvarynnyj svit (2009) [The Red Book of Ukraine. Fauna]*. Kyiv: Hlobalkonsaltynh. 600. (In Ukr.)
12. Stupen, N.M. (2018). *Analiz funktsionuvannya ta perspektyv rozvytku kurortno-rekreatsijnoi haluzi [Analysis of functioning of the resort and recreational industry and prospects of its development]. Marketing i menedzhment innovatsij [Marketing and management of innovations], 1, 62–72.* (In Ukr.)
13. Mudrak, O.V. (2014). *Orhanizatsiia ta vdoskonalennia systemy ekolohichnoho monitorynhu zapovidnykh terytorij Podillia [Organization and improvement of the environmental monitoring system of the Podillya reserve areas]. Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of the NLTU of Ukraine], 24.5, 63–74.* (In Ukr.)
14. Mudrak, O.V. (2014). *Osoblyvosti pryrodokorystuvannya u mezhakh pivdenno-podil's'koho ekokorydoru rehional'noi ekomerezhi [Features of nature use within the South-Podilsky ecocorridor of the regional ecoset]. Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of the NLTU of Ukraine], 24.3, 57–63.* (In Ukr.)

Author

Mudrak Halyna Vasylivna — Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Department of Ecology and Environmental Protection, Vinnytsia National Agrarian University (Ukraine, 21008, Vinnytsya, 3 Soniachna St.; e-mail: galina170971@ukr.net)